

จิตวิทยาสำหรับครู

จิตวิทยาสำหรับครู

จิตวิทยาสำหรับครู

อัสรา เอิบสุขศิริ

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2562

210.-

อักษร เอ็บสุลสิริ

จิตวิทยาสำหรับครู / อักษร เอ็บสุลสิริ

1. จิตวิทยาการศึกษา. 2. การเรียนรู้ (จิตวิทยา). 3. การแนะแนวการศึกษา.

370.15

ISBN 978-974-03-3229-9

สพจ. 1761/5

assคุณคำวิชาการ ผู้สังเกต
Knowledge to All
www.cupress.chula.ac.th

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 2,000 เล่ม พ.ศ. 2556

พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 2,000 เล่ม พ.ศ. 2557

พิมพ์ครั้งที่ 3 จำนวน 2,000 เล่ม พ.ศ. 2559

พิมพ์ครั้งที่ 4 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2561

พิมพ์ครั้งที่ 5 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2562

ผู้จัดจำหน่าย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา ศาลพระเกษียร โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. 0-3739-3023 โทรสาร 0-3739-3023

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. 0-5446-6799-800 โทรสาร 0-5446-6798

จัตุรัสจามจุรี (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น 4 โทร. 0-2160-5301-2 โทรสาร 0-2160-5304

หัวหมาก โทร. 0-2374-1378 โทรสาร 0-2374-1377

ม.เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4492-2662-3 โทรสาร 0-4492-2664

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

และเครือข่าย

ร้านค้า หนังสือเข้าชั้นเรียน ติดต่อแผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก

โทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1375

กองบรรณาธิการ : บุศรินทร์ สรวัตร

พิสูจน์อักษร : ปุณณิสา บุญเปี่ยม

ออกแบบปกและรูปเล่ม : I Can Do

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [CUB 6302-009] โทร. 0-2218-3562-3 โทรสาร 0-2218-3547

www.cupress.chula.ac.th

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 5

หนังสือจิตวิทยาสำหรับครูเล่มนี้ได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่มาอย่างต่อเนื่องโดยสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งนี้เป็นครั้งที่ 5 เพื่อให้ผู้สนใจ โดยเฉพาะผู้ประกอบการวิชาชีพครู รวมถึงนิสิตนักศึกษาสาขาครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์ ตลอดจนพ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับ “เด็ก” เข้าใจทฤษฎี หลักการทางจิตวิทยาได้โดยง่ายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจากประสบการณ์การสอนและเป็นวิทยากรให้การอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาเรื่องการปรับพฤติกรรมในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาพบว่า นักศึกษาและผู้เข้ารับการอบรมจำนวนค่อนข้างมากยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับ “การเสริมแรง” และ “การลงโทษ” ในการพิมพ์ครั้งที่ 5 นี้ผู้เขียนจึงได้อธิบายเรื่องดังกล่าวเพิ่มเติมไว้ในตอนท้ายของการปรับพฤติกรรมตามแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมด้วย

คุณประโยชน์ใด ๆ อันเกิดจากหนังสือจิตวิทยาสำหรับครูเล่มนี้ ผู้เขียนขอมอบแต่บิดามารดาผู้เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนทำงานวิชาการมาตลอดชีวิต และขอขอบพระคุณครูอาจารย์ ผู้เขียนเอกสาร ตำรา ข้อมูล ภาพประกอบต่าง ๆ ที่ผู้เขียนนำมาอ้างอิงไว้ หากผู้อ่านมีข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์หรือพบข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับด้วยความขอบคุณและจะนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้อ่านต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัชรา เิบสขศิริ

พฤศจิกายน 2562

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 1

ตำราจิตวิทยาสำหรับครูเล่มนี้ เป็นการรวบรวมความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการเป็นครูที่มีคุณภาพ สามารถจัดการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันสำหรับบุคคลทั่วไปได้ด้วย โดยผู้เขียนได้เรียบเรียงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของครู จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของผู้เรียน จิตวิทยาการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การวิเคราะห์และทำความเข้าใจความแตกต่างของผู้เรียน การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ปัจจัยและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา และคุณธรรมจริยธรรม หลักการกระบวนการแนะแนว การให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน วิธีการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์สำหรับครู บทบาทในการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ในโรงเรียนและชุมชน พร้อมกับสอดแทรกตัวอย่างและประสบการณ์จากการเป็นอาจารย์ผู้สอนจิตวิทยาในสถาบันอุดมศึกษามานานกว่า 30 ปี เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยในตอนท้ายของทุกบทผู้เขียนได้เสนอคำถามท้ายบทไว้ให้ผู้อ่านได้ลองตอบเพื่อตรวจสอบความเข้าใจด้วย

ผู้เขียนหวังว่าตำราจิตวิทยาสำหรับครูเล่มนี้ คงจะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่กำลังจะเป็นครูและผู้สนใจพอสมควร โอกาสนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณเจ้าของเอกสาร ตำรา ข้อมูล และรูปภาพต่าง ๆ ที่ได้นำมาอ้างอิงไว้ในเล่มนี้ หากมีข้อบกพร่อง ผิดพลาดประการใดผู้เขียนขออภัยไว้ ณ ที่นี้ และยินดีรับคำแนะนำตลอดจนข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ทุกประการ เพื่อจะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ตำรามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัครา เอิบสุขศิริ

25 พฤศจิกายน 2556

สารบัญ

หน้า

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 5

คำนำ

สารบัญ

สารบัญภาพ

สารบัญตาราง

บทนำ.....	1
บทที่ 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการ	9
ความนำ	10
ความหมายของจิตวิทยาพัฒนาการ	11
ความสำคัญของจิตวิทยาพัฒนาการ	12
หลักของพัฒนาการ	15
ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการ	19
การถ่ายทอดทางพันธุกรรม	19
สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อพัฒนาการ	27
อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่อสภาพร่างกาย	40
อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่อสภาพจิตใจ	40
ความสัมพันธ์ระหว่างพันธุกรรมกับสิ่งแวดล้อม	41
สรุป	42
คำถามท้ายบท	44
บทที่ 2 งานพัฒนาการและทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา.....	45
ความนำ	46
ความหมายของพัฒนาการ วุฒิภาวะ และการเรียนรู้	47
งานพัฒนาการ (developmental tasks)	48

ทฤษฎีพัฒนาการ	51
ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ피아เจต์	52
ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของวิกอทส์กี	60
การเปรียบเทียบแนวคิดของ피아เจต์กับวิกอทส์กี	60
การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาในการจัด การเรียนการสอน	64
สรุป	67
คำถามท้ายบท	69
บทที่ 3 ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพและจริยธรรม	71
ความนำ	72
ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ	73
ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์	73
ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน	79
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา	86
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก	89
การนำทฤษฎีพัฒนาการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียน การสอน	91
ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์	92
ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน	93
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา	94
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก	95
ลักษณะพัฒนาการของเด็กวัยเรียน	97
ระดับอนุบาล อายุประมาณ 3-5 ปี	97

ระดับประถมศึกษา อายุ 6-12 ปี	98
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อายุ 12-15 ปี.....	99
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุ 15-18 ปี.....	100
สรุป	101
คำถามท้ายบท.....	103
บทที่ 4 จิตวิทยาการเรียนรู้และหลักการจัดการเรียนรู้.....	105
ความนำ.....	106
ทฤษฎีการเรียนรู้.....	108
จิตวิทยาแนวพฤติกรรมนิยม	108
จิตวิทยาแนวปัญญานิยม	123
จิตวิทยาแนวมนุษยนิยม.....	130
ทฤษฎีโมเดลกระบวนการจัดการข้อมูล	138
สรุป	144
คำถามท้ายบท.....	146
บทที่ 5 การพัฒนาผู้เรียนด้านปัญญาและ	
คุณธรรมจริยธรรม	149
ความนำ.....	150
การพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้.....	150
กระบวนการเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง.....	151
หลักการที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถควบคุมตนเองได้....	153
วิธีพัฒนาผู้เรียนให้สามารถควบคุมตนเองได้.....	158
ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานของผู้เรียน	158
วิธีส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเอง และได้รับ	
การยอมรับ.....	158

วิธีส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม การประเมินผล	
และการกำหนดตารางเวลา	159
แนวคิด	159
วิธีตั้งความคาดหวังของผู้สอนเพื่อช่วยให้ผู้เรียน	
สามารถควบคุมตนเองได้	159
การส่งเสริมผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม	161
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาปัญญา	167
1. แนวทางการสอนที่ส่งเสริมพัฒนาการขั้นก่อนการคิด	
แบบรูปธรรม	168
2. แนวทางในการสอนที่ส่งเสริมพัฒนาการขั้นการคิด	
แบบรูปธรรม	170
3. แนวทางในการสอนที่ส่งเสริมพัฒนาการขั้นการคิด	
แบบนามธรรม	171
4. ทักษะการคิดที่ควรส่งเสริม	173
5. การคิดแบบมีวิจารณญาณ (critical thinking)	174
การพัฒนาการเรียนรู้ที่ใช้สมองเป็นฐาน	175
การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	184
สรุป	188
คำถามท้ายบท	191
บทที่ 6 หลักการและกระบวนการแนะแนว	193
ความนำ	194
ความหมายของการแนะแนว	195
ความสำคัญของการแนะแนว	197
ปรัชญาของการแนะแนว	205

หลักการของการแนะแนว	211
จรรยาบรรณของนักแนะแนว	214
ประเภทของการแนะแนว	214
บริการแนะแนว.....	215
การจัดและบริหารงานแนะแนว	220
สรุป	230
คำถามท้ายบท.....	232
บทที่ 7 วิธีศึกษาและให้การดูแลช่วยเหลือผู้เรียน	233
ความนำ	234
ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน	235
ความหมายของเซวอนปัญญา.....	235
การจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความแตกต่าง	
ของผู้เรียน	241
1. ลักษณะทางความสามารถของสมอง.....	241
2. ลักษณะทางระดับเซวอนปัญญา	242
วิธีและเครื่องมือในการศึกษาผู้เรียน.....	250
กระบวนการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน	253
1. ลักษณะปัญหาของผู้เรียนที่พบบ่อย	254
2. สาเหตุของปัญหา	255
3. วิธีดูแลช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหา	256
การให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน ครู และผู้เกี่ยวข้อง	258
เทคนิคที่ใช้ในกระบวนการให้คำปรึกษา.....	264
สรุป	268
คำถามท้ายบท.....	270

บทที่ 8 การเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์สำหรับครู	271
ความนำ	272
ความหมายของมนุษยสัมพันธ์	273
ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์	277
1. ปัญหาของมนุษยสัมพันธ์	278
2. ความมุ่งหมายของมนุษยสัมพันธ์	280
3. องค์ประกอบของมนุษยสัมพันธ์	281
การศึกษาและการเข้าใจตนเองเพื่อปรับปรุงพัฒนา	282
การยอมรับตนเอง	284
การศึกษารวมชาติความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อให้เกิด	
ความเข้าใจและการยอมรับ	285
การแสดงออกซึ่งการยอมรับผู้อื่น	288
ปรัชญาและหลักการของมนุษยสัมพันธ์	290
ปรัชญาของมนุษยสัมพันธ์	290
หลักการของมนุษยสัมพันธ์	291
บทบาทของครูในการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์	
ในโรงเรียน	294
บทบาทของครูในการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคลากร	
ในโรงเรียน	299
มนุษยสัมพันธ์กับผู้บริหาร	300
มนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน	301
มนุษยสัมพันธ์กับผู้ได้บังคับบัญชา	302
มนุษยสัมพันธ์กับนักเรียน	302

มนุษย์สัมพันธ์ในชั้นเรียน.....	307
บทบาทของครูในการสร้างมนุษย์สัมพันธ์กับชุมชน	310
สรุป	314
คำถามท้ายบท.....	316
บทที่ 9 จิตวิทยาในชั้นเรียน	317
ความนำ.....	318
ปัจจัยที่ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้.....	319
บทบาทและลักษณะของครูที่ดี.....	323
การปรับพฤติกรรมในชั้นเรียน	329
ประเภทของเด็กที่มีปัญหาที่พบบ่อย	330
กระบวนการปรับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในชั้นเรียน.....	332
การปรับพฤติกรรมตามแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่ม	
พฤติกรรมนิยม	333
เทคนิคการปรับพฤติกรรมในชั้นเรียน	334
การปรับพฤติกรรมตามแนวคิดของนักจิตวิทยา	
กลุ่มมนุษยนิยม.....	341
การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในชั้นเรียน.....	344
แบบที่ 1	345
แบบที่ 2	345
แบบที่ 3	346
แบบที่ 4	346
สรุป	348
คำถามท้ายบท.....	350

บรรณานุกรม 351

ประวัติผู้เขียน 361

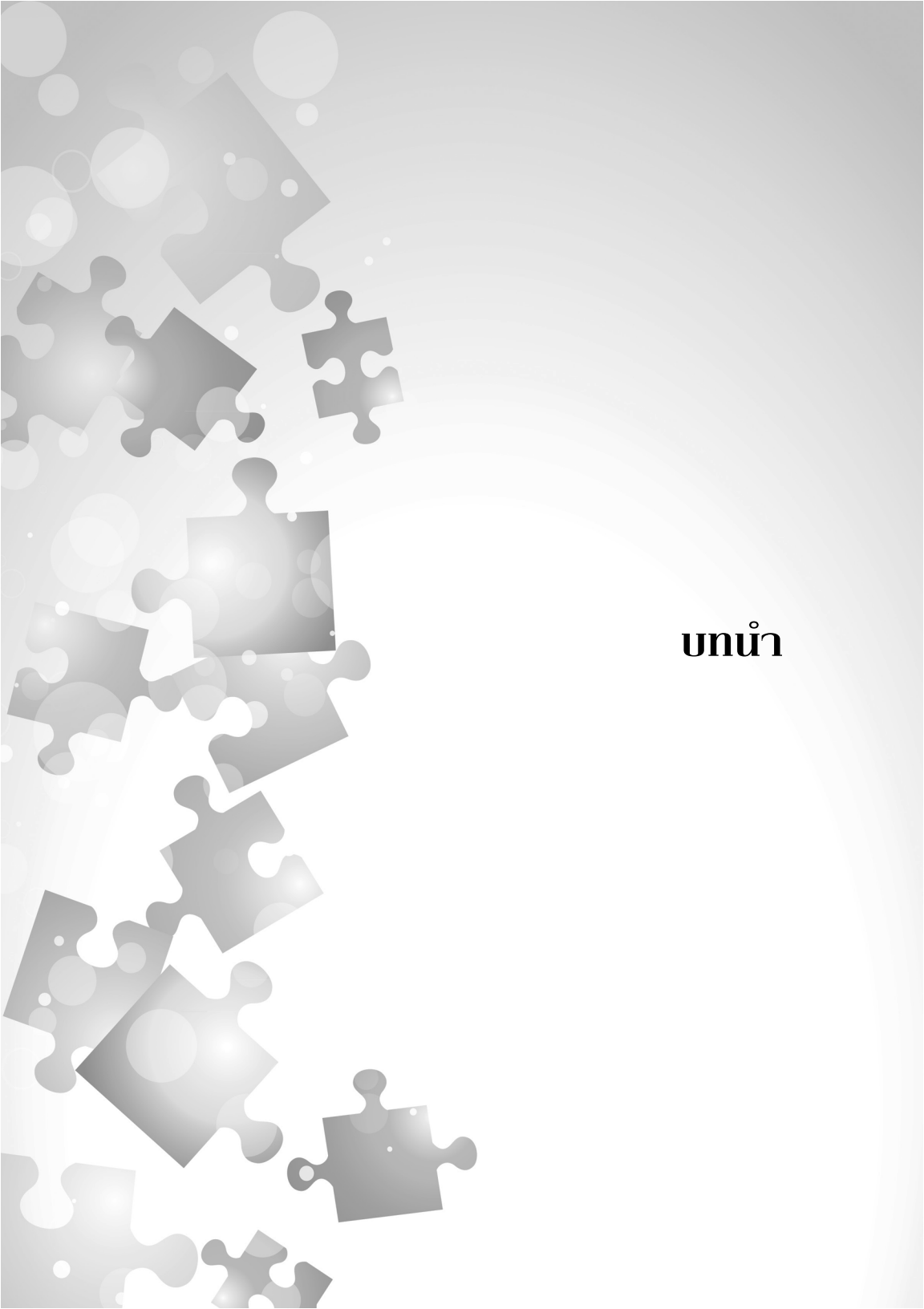
สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 สัดส่วนของพัฒนาการในวัยต่าง ๆ.....	17
1.2 เซลล์ที่มีโครโมโซมซึ่งมี DNA อยู่ในนิวเคลียส	21
1.3 ลักษณะฝาแฝดแท้	23
1.4 พัฒนาการภายในครรภ์	31
2.1 จอ ฟีอาเจต์.....	52
2.2 แสดงพัฒนาการด้านการรับรู้ขั้น intuitive stage.....	56
2.3 การทดลองความสามารถด้านความเข้าใจเรื่องความคงตัว	58
3.1 ครอบครัวยังมีผลต่อพื้นฐานการพัฒนาบุคลิกภาพ	81
3.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง (P) บุคคล (B) พฤติกรรม และ (E) สิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน (Reciprocal interactions)	86
4.1 กระบวนการเกิดการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขจากการทดลองของ พาฟลอฟ	110
4.2 เครื่องมือในการทดลองของพาฟลอฟ	110
4.3 เครื่องมือในการทดลองของธอร์นไดค์.....	113
4.4 อุปกรณ์การทดลองของสกินเนอร์.....	119
4.5 การเกิดการเรียนรู้ตามแนวพฤติกรรมนิยม	124
4.6 การเกิดการเรียนรู้ตามแนวปัญญานิยม.....	124
4.7 โลกการรับรู้ของบุคคล	128
4.8 ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีมาสโลว์	133
4.9 กระบวนการจัดการข้อมูลของมนุษย์	139
5.1 ครอบครัวย่อส่วนสร้างทรัพยากรคุณภาพให้กับสังคม.....	163

ภาพที่	หน้า
5.2 การทำงานของสมองในระบบลิมบิก.....	176
5.3 การทำงานของสมองซีกซ้าย-ซีกขวาบริเวณซีรีบรัมและ คอร์เทกซ์.....	177
6.1 ครอบครัวยุคที่มีความสุข.....	202
6.2 โครงสร้างแสดงผู้เกี่ยวข้องสนับสนุนงานแนะแนว.....	223
6.3 โครงสร้างแสดงผู้ดำเนินงานแนะแนว.....	225
7.1 องค์ประกอบของเชาวน์ปัญญาตามทฤษฎีสามองค์ประกอบ ของสเติร์นเบิร์ก.....	240
7.2 กราฟแสดงผลการใช้แบบทดสอบวัดเชาวน์ปัญญา โดยเทอร์แมน.....	244
7.3 การให้คำปรึกษา.....	262
8.1 วิจัยต่างกันอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเพราะให้ความสำคัญ ซึ่งกันและกัน.....	289
9.1 ภาพห้องเรียนที่มีอุปกรณ์และลักษณะเหมาะกับการจัดการ เรียนรู้.....	320
9.2 ในแต่ละชั้นเรียนเป็นที่รวมของนักเรียนหลายประเภท.....	329

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1	ขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของพือาเจต์.....59
2.2	การเปรียบเทียบการพูดกับตัวเองของเด็ก ของพือาเจต์ กับวิกิอทส์กี.....61
5.1	กระบวนการพัฒนาความสามารถในการควบคุมตนเองให้แก่ ผู้เรียน 153

The background of the page is a light gray gradient. On the left side, there is a vertical arrangement of several dark gray puzzle pieces of various shapes and sizes. A faint, multi-colored rainbow arches across the middle of the page, starting from the left and curving towards the right. The word 'บทนำ' is written in a bold, black, sans-serif font on the right side of the page.

บทนำ

“ครู” เป็นผู้ที่มิมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและประเทศชาติ เพราะงานของครูคืองานสร้าง “คุณภาพ” ความเป็นมนุษย์ให้กับ “ศิษย์” โดยเฉพาะศิษย์ที่ยังเป็นเยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้ความสามารถ ความคิดและคุณธรรม ความดีงาม มีความรักตนเอง รักผู้อื่น มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลให้สังคมและประเทศชาติมีความสงบสุขพร้อมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภารกิจดังกล่าวมีความยากลำบากต้องอาศัยทั้งพลังกาย พลังใจ ความรู้ความสามารถ จึงพบว่ามีครูไม่มากนักที่ทำหน้าที่ของ “ครู” ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากหลายปัจจัย เช่น การขาดจิตสำนึกของความเป็นครูที่ดี มีปัญหาชีวิตส่วนตัว หรือขาดแนวทางที่จะปฏิบัติตนให้สามารถบรรลุพันธกิจของการเป็นครูที่ดีได้ ซึ่งประการหลังนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

มีผู้ให้ความหมายและแนวทางในการเป็นครูที่ดีไว้หลากหลาย เช่น

ลอว์สัน (Lawson, 2004 อ้างถึงใน Hurst & Reding, 2006: 9) กล่าวว่า ครูคือผู้นำทางการศึกษาซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียน เพราะเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้กำลังใจและจูงใจให้ผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จได้

ดูโฟร์ (DuFour, 2004 อ้างถึงใน Hurst & Reding, 2006: 63) เชื่อว่า ครูมืออาชีพในสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญกับคำถาม 3 ข้อต่อไปนี้อยู่ตลอดเวลา

1. เราต้องการให้ผู้เรียนแต่ละคนเรียนรู้อะไร
2. เราจะรู้ได้อย่างไรว่าผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งนั้นแล้ว
3. เมื่อผู้เรียนพบปัญหาในการเรียนรู้ เราจะช่วยเขาได้อย่างไร

เฮิร์ทและเรดดิ้ง (Hurst & Reding, 2006: 43) กล่าวว่า การเป็นครูมิได้เป็นเพียงผู้มีบทบาทในการให้ข้อมูลความรู้ที่น่าเชื่อถือแก่ผู้เรียนเท่านั้น ในแต่ละวันที่ครูสอนและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และการพัฒนาองกงาม ผู้เรียนเองก็ทำให้ครูได้เรียนรู้และพัฒนาองกงามไปด้วยเช่นกัน

นิโคลา-ลิซ่าและเบอร์นาฟอร์ด, (Nikola-Lisa & Burnaford, 1994 อ้างถึงใน Santrock, 2009: 6) กล่าวว่า ครูดีคือครูที่มีความพยายามในการสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน เพราะบางครั้งจะพบว่าขณะที่ครูกำลังสอน แต่ผู้เรียนไม่ได้รับรู้เลยว่าครูกำลังสอนอะไร ครูที่ดีคือครูที่สามารถกระตุ้นให้นักเรียนคิดตามสิ่งที่ครูกำลังสอนได้

จากความหมายที่ยกมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความเป็นครูเท่านั้น และดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าครูมีหน้าที่สร้างคุณภาพความเป็นมนุษย์ให้กับศิษย์ แต่เนื่องจากกระบวนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นมีความซับซ้อน และผู้เรียนในแต่ละชั้นเรียนก็มีความหลากหลาย การสอนด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง จะไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนทุกคนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ ครูจึงต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในการใช้กลยุทธ์การสอนที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งแซนโทรค (Santrock, 2009: 6) กล่าวว่า การเป็นครูที่มีประสิทธิภาพมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการคือ

1. ความรู้อย่างมืออาชีพ

ครูที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่จะสอน รวมถึงหลักการสำคัญของทักษะการสอนเป็นอย่างดี มีกลยุทธ์ที่เป็นเลิศในการกำหนดเป้าหมาย แผนการสอนและการบริหารจัดการชั้นเรียน สามารถกระตุ้น สื่อสาร และทำงานกับผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งด้านระดับความสามารถและภูมิหลังได้เป็นอย่างดี สามารถใช้

เทคนิควิธีการสอนได้อย่างเหมาะสม โดยครูต้องตรวจสอบและพัฒนาตนเองในเรื่องต่อไปนี้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่

1.1 ความรู้ความสามารถในเนื้อหาวิชา ในที่นี้มีได้ หมายถึงเฉพาะความรู้ในข้อเท็จจริง สถานการณ์ และความคิดรวบยอดทั่วไป หากยังหมายถึงความสามารถในการรวบรวมความคิดการเชื่อมโยงแนวคิดต่าง ๆ วิธีการในการคิดและการหาเหตุผล การเปลี่ยนแปลงหลักการ ความเชื่อ และความสามารถที่จะเชื่อมโยงแนวคิดจากหลักการหนึ่งไปสู่หลักการอื่น ๆ ได้

1.2 กลยุทธ์การสอน การสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้น ผู้เรียนไม่ควรรับความรู้จากครูโดยการจดจำ แต่ควรได้รับการกระตุ้นให้เปิดโลกค้นหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ ครูควรให้ความสำคัญกับการฝึกให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และเข้าใจบทเรียน มากกว่าการให้ครูเป็นผู้บอกความรู้แก่ผู้เรียนอย่างเดียว

1.3 การกำหนดเป้าหมายและทักษะการวางแผนการสอน พินทริคและซัง (Pintrich & Schunk, 2006: 8) กล่าวว่า ครูที่มีประสิทธิภาพมักจะกำหนดเป้าหมายในการสอนและวางแผนไปสู่เป้าหมายนั้น พร้อมทั้งพัฒนาเกณฑ์เฉพาะเพื่อให้ประสบความสำเร็จ เขาจะใช้เวลาค่อนข้างมากในการวางแผนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้มากที่สุด และจะพยายามหาวิธีที่จะทำให้บทเรียนมีความท้าทาย น่าสนใจ สำหรับผู้เรียน

1.4 ทักษะการจัดการชั้นเรียน คุณลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของครูที่มีประสิทธิภาพคือความสามารถที่จะจัดการให้ผู้เรียนทั้งห้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายของการเรียนการสอน ครูจะต้องสร้างและรักษาสภาพแวดล้อมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

นี้ไว้ตลอดเวลา ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้สูงสุด ครูจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อควบคุมการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน เช่น การเล่นเกม การร้องเพลง การอภิปราย ฯลฯ ด้วยการสร้างกฎ กติกา ข้อตกลงในการดำเนินกิจกรรม อาจให้กลุ่มช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน หรือตั้งหัวหน้ากลุ่มช่วยควบคุมไม่ให้ผู้เรียนบางคนกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ทั้งของตนเองและของเพื่อนคนอื่น ๆ

1.5 ทักษะในการสร้างแรงจูงใจ ครูที่มีประสิทธิภาพจะมีกลยุทธ์ที่ดีในการช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาแรงจูงใจภายในเพื่อที่จะเรียนรู้ โบรฟี (Brophy, 2004 อ้างถึงใน Santrock, 2006: 9) กล่าวว่า นักจิตวิทยาการศึกษาเชื่อว่าแรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนมีความพยายามเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงไปสู่การเกิด การเรียนรู้ ครูควรทราบว่าผู้เรียนจะเกิดแรงจูงใจเมื่อเขาสามารถเลือกแนวทางที่สอดคล้องกับความสนใจส่วนตัวของเขา ครูจึงควรให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกทำโครงการที่เขาสามารถคิดได้อย่างลึกซึ้งและสร้างสรรค์ด้วยตนเอง

1.6 ทักษะในการติดต่อสื่อสาร ความจริงแล้วทักษะในการติดต่อสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน ทุกคนต้องการมีความเข้าใจอันดีกับคนรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องส่วนตัว การงาน หรืออาชีพ โดยเฉพาะอาชีพครู ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนหลากหลาย ทั้งผู้เรียน เพื่อนร่วมงาน ผู้ปกครอง บุคคลในชุมชน ฯลฯ ครูจึงต้องฝึกทักษะการติดต่อสื่อสาร อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น โดยการให้ความสนใจ ใส่ใจและรับฟังผู้อื่น รู้จักสังเกตเพื่อนร่วมงาน เรียนรู้ว่าใครมีนิสัยอย่างไร เช่น บางคนเป็นครูที่มีความสุขในการทำงาน บางคนมีอาการซึม บางคนเป็นคนคิดบวก

บางคนอยู่ใกล้แล้วเกิดความรู้สึกที่ดี ถ้าเราเป็นครูที่ต้องการมีความสุข มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ก็ควรเลือกคบหาสมาคมกับเพื่อนร่วมงานที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ครูมีอาชีพที่จะสามารถใช้ทักษะการสื่อสารในการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อนำไปสู่การเข้าใจความต้องการของผู้เรียนอย่างชัดเจน ถูกต้อง นอกจากนั้นทักษะที่สำคัญในการสอนก็คือทักษะในการติดต่อสื่อสารทั้งหมด ได้แก่ ทักษะการพูด การฟัง การสื่อสารด้วยคำพูด และเข้าใจการสื่อสารด้วยภาษากายของผู้เรียน พร้อมกับระวังภาษากายของครูด้วย เพราะการเคลื่อนไหวร่างกายก็เป็น การสื่อสารถึงผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา บางครั้งแม้จะไม่มีคำพูดใด ๆ เลยแต่ภาษากายที่ครูแสดงออกอาจมีผลให้ผู้เรียนรู้สึกอบอุ่นใจ สบายใจ หรือในทางตรงกันข้ามอาจทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกหนาวเย็นเยือก วิตกกังวลได้เช่นกัน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะช่วยลดความขัดแย้ง และช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้ปกครอง ผู้บริหาร บุคคลในชุมชน และคนอื่น ๆ อันจะช่วยให้การทำงานมีความราบรื่น ประสบความสำเร็จได้โดยง่าย ขณะเดียวกันครูที่มีทักษะในการติดต่อสื่อสารจะช่วยปรับปรุงและพัฒนาทักษะในการสื่อสารของผู้เรียนได้ โดยการซึมซับจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

1.7 ความเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละ

คน เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ามนุษย์เรามีความแตกต่างกัน เรากับเพื่อน เพศเดียวกัน วัยเดียวกัน มีภูมิหลังที่ใกล้เคียงกันก็มีความชอบ ไม่ชอบ ต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ความสามารถไม่เท่ากัน ยิ่งในแต่ละห้องเรียน ประกอบด้วยผู้เรียนที่มาจากภูมิหลังต่างกัน พัฒนาการต่างกัน แม้จะอยู่ในชั้นเรียนเดียวกันก็อาจมีอายุต่างกันได้ประมาณ 1-3 ปี ย่อมต้องมีธรรมชาติและพัฒนาการที่แตกต่างกันมีความสามารถและความสนใจต่างกัน ครูจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีในเรื่อง

พัฒนาการของมนุษย์และจิตวิทยาความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้สามารถเลือกวิธีการสอน สื่อการสอน และวางแผนการจัดกิจกรรมการสอนได้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียน เฮนนิ่งเจอร์ (Henninger, 2009 อ้างถึงใน Santrock, 2009: 7) กล่าวว่าความเข้าใจกระบวนการเจริญเติบโตและขั้นพัฒนาการของผู้เรียนมีความสำคัญมากที่สุดต่อการเลือกวิธีการสอนที่จะนำไปสู่การเรียนรู้สูงสุดของผู้เรียนแต่ละคน

2. การอุทิศตนและแรงจูงใจ

นอกจากคุณสมบัติทั้ง 7 ประการ ที่เป็นองค์ประกอบของ “ความรู้อย่างมืออาชีพ” ในการเป็นครูที่มีประสิทธิภาพแล้ว การเป็นครูที่ดีหรือครูที่ทำหน้าที่สร้าง “คุณภาพ” ความเป็นมนุษย์ให้กับศิษย์ได้อย่างครบถ้วน เป็นครูที่อยู่ในใจ “ศิษย์” เป็นครูที่ศิษย์รู้สึกเคารพรักด้วยความจริงใจนั้น จะต้องก่อปรด้วยความเสียสละ อดทน มุ่งมั่น อบรม บ่มเพาะ ศิษย์ทุกคนด้วยความรัก ความเข้าใจ ความหวังดีโดยไม่มีอคติ มีความยุติธรรมต่อศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน ไม่เห็นแก่อำภิสลินจ้าง ชื่อสัตย์ มีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจในตนเอง และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น คุณลักษณะเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นง่าย ๆ ต้องอาศัยแรงจูงใจภายในและอุดมคติชีวิตที่ดีงามเป็นพลังผลักดัน แต่ถ้าทำได้สำเร็จ จะได้รับผลตอบแทนที่ล้ำค่า เพราะผลตอบแทนนั้นคือ ความรัก ความเชื่อถือศรัทธา ความเคารพนับถืออย่างจริงใจจากศิษย์ จากผู้ปกครอง จากสังคม การได้เห็นความงอกงาม เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงของศิษย์ จะสร้างความสุข ความภูมิใจให้กับ “ครู” ตลอดไปและบุญกุศลจากการสร้าง “คน” ให้เป็นคนดี มีคุณภาพ มีคุณค่าต่อสังคม ก็เป็นกุศลอันประเสริฐที่ย้อนกลับมาสนองผู้สร้างด้วยเช่นกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความเป็น “ครูดี” จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถในวิชาชีพ และวิชาที่จะสอนอย่างถ่องแท้ เชี่ยวชาญและเหนือสิ่งอื่นใดต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ธรรมชาติและการพัฒนาการของมนุษย์เป็นอย่างดี เพราะการรู้จักและเข้าใจ ผู้เรียนจะช่วยให้ครูสามารถเลือกเทคนิควิธีการสอนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนอันจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จะนำเสนอเนื้อหาความรู้แก่ผู้อ่านโดยเริ่มจากความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและการพัฒนาการของผู้เรียนก่อนที่จะนำเสนอความรู้เรื่องอื่นๆ ของจิตวิทยาจิตวิทยาสำหรับครูในบทต่อไป